

İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ AVROPA MƏHKƏMƏSİ

BİRİNCİ BÖLMƏ

«Pişalnikov (Pishchalnikov) Rusiya Federasiyasına qarşı» iş

(Şikayət 7025/04)

Məhkəmə Qərarı

Strasburq, 24 sentyabr 2009-cu il

«Pişalnikov (Pishchalnikov) Rusiya Federasiyasına qarşı» iş üzrə İnsan Hüquq üzrə Avropa Məhkəməsi (Birinci Bölmə), aşağıdakı tərkibli Palata ilə iclas edərək:

Xristos Rozakis, Palatanın Sədri

Nina Vaiç

Anatoli Kovler

Elizabet Şteyner

Xanlar Hacıyev

Dina Şpilmann

Sverre Erik Yebens, hakimlər,

həmçinin Soren Nilsen, Məhkəmə Bölməsinin Katibi

3 sentyabr 2009-cu ildə, qapalı iclas keçirərək,

Həmin gün aşağıdakıları Qərara aldılar:

I. İŞİN HALLARI

6. Ərizəçi 1959-cu ildə doğulmuşdur və özünün həbsinə qədər Sverdlovsk vilayətinin Revda şəhərində yaşayırdı. Ərizəçi aşağıda təsvir edilən hadisələrə qədər heç vaxt cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməmişdi.

A. Həbs və ilkin istintaq

7. 15 dekabr 1998-ci ildə ərizəçi ağırlaşdırıcı şəraitdə soyğunçuluqda şübhələndirilərək həbs edilmişdi. Rusiya Federasiyası Hökumətinin bildirdiyinə görə, milis müstəntiqi ərizəçiyə təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarını, o cümlədən, müdafiəçini cəlb etmək hüququnu izah etmişdir. Rusiya Federasiyası Hökuməti bildirir ki, ərizəçinin həbs protokolunda «[ərizəçinin] L. İlə Sazişə əsasən müdafiə xidmətlərinə ehtiyacı olduğu» barədə qeydlər mövcuddur. Rusiya Federasiyası Hökuməti Avropa Məhkəməsinin tələblərinə baxmayaraq, həbs protokolunun surətini təqdim etməmişdir. Ərizəçi təsdiq etmişdir ki, o, vəkil L.-in cəlb edilməsi barədə xahişi həbs protokoluna əl yazısı ilə daxil etmişdir. O, həmçinin, vəkil L.-in

telefonunu və ev ünvanını qeyd etmişdir. Ərizəçi qeyd etmişdir ki, müstəntiq həbs protokolunu tərtib etdikdən sonra, 10 dekabr 1998-ci ildə baş vermiş soyğunçuluqda onun iştirakı barədə dindirməni başlamışdı. Dindirilmə nəticəsində ərizəçi «aldatma yolu ilə yükün ələ keçirilməsi məqsədilə [daha altı şəxs] ilə birlikdə avtomagistrala yollandığını» boynuna almışdı. Ərizəçi həmçinin qeyd etmişdir ki, onun cinayət ortaqlarından biri hədə qorxu üçün istifadə olunması planlaşdırılan tufəngə malik idi.

8. 16 dekabr 1998-ci ildə müstəntiq soyğunçuluğun halları barədə ərizəçini yenidən dindirmişdir. İddiaçının bildirdiyinə görə, müstəntiq hüquqi yardım almaq üçün onun vəsatətini rədd etmiş və dindirilməni davam etdirmişdi. Dindirilmə zamanı İddiaçı soyğunçuluğa hazırlıq, digər ortaqları ilə görüşləri və sonrakı 10 dekabr 1998-ci il hadisələri barədə ətraflı məlumat vermişdi. O, həmçinin, öz cinayət ortaqları ilə, ölüm, insan oğurluğu, soyğunçuluq və qanunsuz silah saxlama daxil olmaqla, digər cinayət fəaliyyətində iştirakçılığı boynuna almışdı.

9. Ertəsi gün Sverdlovsk Vilayətinin Prokuror-Kriminalisti 15 və 16 dekabr 1998-ci il tarixli dindirilmələrdə ərizəçinin ifadələrinin doğruluğunun yoxlanılması məqsədilə istintaq eksperimenti keçirmişdi. Eksperiment gedişində ərizəçi onun və cinayət iştirakçılarının planlaşdırmaları və ya həyata keçirmələri güman edilən müxtəlif yerlərə aparılmışdı. İddiaçı hal şahidlərinin iştirakı ilə ərizəçinin daxil olduğu qrupun cinayət fəaliyyətinə dair prokurorun suallarına cavab vermişdi. İstintaq eksperimentinin protokoluna görə, prokuror ərizəçiyə müdafiənin iştirakı olmadan eksperimentdə iştirak etməyə razı olub-olmadığı barədə sualla başlamışdı. İddiaçı etiraz etməmişdi. Prokuror ərizəçiyə həmçinin onun özünə qarşı ifadə verməməklə bağlı onun konstitusiya hüquqlarını izah etmiş və cinayət yerini göstərmək, özünün və ortaqlarının hərəkətlərini təsvir etmək və cinayət yerində öz hərəkətlərini canlandırmaq istəyində olub-olmadığı barədə sual vermişdi. İddiaçı razılaşmış və protokolu imzalamışdı.

10. 18 dekabr 1998-ci ildə Açıtsk rayon prokuroru ərizəçinin həbsinə qərar vermişdi. Nəticədə həbs sonradan ittihamçı və ya məhkəmə tərəfindən dəfələrlə uzadılmışdı.

11. 24 dekabr 1998-ci ildə Sverdlovsk Vilayət Prokurorluğunun böyük müstəntiqi ərizəçini ağırlaşdırıcı hallarda soyğunçuluqda təqsirləndirmişdi. Təqsirli şəxs qismində cəlb edilmə barədə qərar ərizəçiyə təyin olunmuş vəkil K.-nin iştirakı ilə təqdim olunmuşdu. Növbəti gün vəkil K.-nin iştirakı ilə baş müstəntiq ərizəçiyə onun prosessual hüquqlarını, o cümlədən, müdafiəçinin iştirakının təmin edilməsi barədə vəsatət hüququnu aydınlatmışdı. Ərizəçi protokolda öz əl yazısı pulsuz hüquqi yardıma ehtiyacı olduğu barədə qeydi əks etmişdi.

12. 15 yanvarda, 1, 10, 16 və 25 fevral, 29 mart, 15 aprel və 30 avqust 1999-cu il tarixli sonrakı dindirilmələr dövründə ərizəçi hüquqi köməkdən, hər dəfə istintaq protokollarında əl ilə yazılmış qeydlər etməklə, imtina etmişdi. O, həmçinin qeyd etmişdi ki, onun imtinası maliyyə vəsaitlərinin çatışmazlığı deyil, «informasiya

sızıntısı» təhlükəsi ilə bağlıdır. Rusiya Federasiyasının Hökuməti Avropa Məhkəməsinə istintaq protokollarının ərizəçinin öz əli ilə yazılmış qeydlərə malik ilk səhifələrini təqdim etmişdir. İstintaq zamanı ərizəçinin verdiyi ifadələr olan səhifələr əlavə edilməmişdir.

13. 27 oktyabr 1999-cu ildə Sverdlovsk Vilayət Prokurorluğunun müstəntiqi 1998-ci ilin avqustda sənədlərin saxtalaşdırılmasında onun iştirakı haqqında ərizəçini dindirmişdi. Ərizəçinin vəsatəti ilə B. vəkil təyin edilmişdi. İddiaçı Rusiya Federasiyasının iki pasportunun saxtalaşdırılmasına etiraf etmiş, lakin onlardan istifadə olunmasını etiraf etməmişdi.

14. 9 noyabr 1999-cu ildə ərizəçi, müdafiəçi Ş.-nin iştirakı ilə müxtəlif ekspert rəyləri ilə tanış olmuşdu. İki gün sonra, o, müdafiəçinin iştirakı olmadan yenidən dindirilmişdi. Rusiya Federasiyası Hökuməti tərəfindən Avropa Məhkəməsinə təqdim edilən istintaq protokolunun birinci iki səhifəsində ərizəçinin təqsirləndirilən şəxs kimi prosessual hüquqlarının izah olunduğunu və onun hüquqi yardımdan imtinasını təsdiqləyən imzası mövcuddur.

15. Rusiya Federasiyası Hökuməti, ərizəçinin öz əli ilə yazılmış qeydlər olan istintaq protokollarından çıxarışlara istinad edərək, təsdiq etdi ki, 17 noyabr, 6 və 22 dekabr 1999-cu il tarixli qalan üç istintaqlarda ərizəçi hüquqi yardımdan imtina etmişdi. Rusiya Federasiyası Hökuməti qeyd etdi ki, onun imtinası maliyyə resurslarının çatışmazlığı ilə şərtləndirilməmişdi.

16. 30 dekabr 1999-cu ildə ərizəçiyə bütün ittihamları özündə birləşdirən ittiham aktının son variantı təqdim edilmişdi. Xüsusən, təqib orqanları ərizəçini mütəşəkkil silahlı cinayət qrupunda iştirak etməkdə və həmin cinayət qrupu tərkibində bir neçə ağırlaşdırıcı hallarda soyğunçuluq epizodları, talan, ağırlaşdırıcı hallarda insan oğurluğu, azadlıqdan qanunsuz məhrum etmə, sənədlərin saxtalaşdırılması, qətl, qətlə cəhd, işgəncə vermə və qanunsuz silah saxlama daxil olmaqla, cinayətlər törətməkdə təsdiqləndirmişdi. İttiham aktı rəy təqdim edildikdən sonra müstəntiq ərizəçini dindirmişdi. Cənab B. ərizəçinin müdafiəçisi təyin olunmuşdu. Rusiya Federasiyası Hökuməti tərəfindən Avropa Məhkəməsinə təqdim olunan istintaq protokolu tarix, müstəntiqin və ərizəçinin adı, ərizəçinin fərdi məlumatları və onun istintaq zamanı verdiyi ifadələri əl yazı ilə qeyd olunmuş üç səhifədən ibarət şablondur.

17. İddiaçıya vəkil B.-nin iştirakı ilə ilkin istintaqın surəti təqdim olunduğu 26 yanvar 2000-ci il tarixinə qədər heç bir sonrakı istintaq hərəkətləri yerinə yetirilməmişdi. 7 fevraldan və 20 iyun 2000-ci ilə qədər ərizəçinin və vəkil B. Cinayət işinin materialları ilə tanış olmuşdular.

B. Birinci və kassasiya instansiyası məhkəməsində işin araşdırılması

18. 14 avqust 2000-ci ildə ərizəçi və onunla birlikdə ittiham edilənlər məhkəməyə verilmişdilər. Həmin gün Sverdlovsk Vilayət Məhkəməsi cinayət işini almışdı.

19. Rusiya Federasiyası Hökumətinin bildirdiyinə görə, 24 aprel 2001-ci ildə Sverdlovsk Vilayət Məhkəməsi 29 may 2001-ci ildə birinci iclas təyin etmişdi. xanım Ya. ərizəçinin vəkili kimi təyin edilmişdi.

20. 29 may 2001-ci il tarixli iclasda Vilayət Məhkəməsi tədqiqatı müttəhimlərin cinayət işinin materialları ilə tanış olmaları üçün 4 iyun 2001-ci ilə qədər təxirə salmışdı.

21. 2001-ci ilin iyul ayının 4-dən 11-ə qədər Vilayət Məhkəməsi səkkiz iclas keçirmişdi. 11 iyul 2001-ci ilə təyin edilmiş növbəti iclas müttəhimlərin birinin xəstələnməsi səbəbindən təxirə salınmışdı. Təhqiqat 7 avqust 2001-ci ilə qədər dayandırılmışdı.

22. 2001-ci ilin avqust ayının 7-dən dekabr ayının 18-ə qədər 65 iclas keçirilmişdi. Sverdlovsk Vilayət Məhkəməsi bir neçə şahid dinləmişdi. Avtomobili oğurlanmış xanım Lo. onu tədqiqatda iştirakından azad edilməsini və ilkin istintaqda verdiyi ifadələrinin qəbul edilməsini xahiş etmişdi. O, qeyd etmişdi ki, ilkin istintaqda verdiyi ifadələri həqiqidir, lakin o, açıq məhkəmə iclasında şahid qismində çıxış etmək istəmir, belə ki, o, ərizəçidən və onunla birgə ittiham olan şəxslərdən qorxur. Vilayət məhkəməsi xanım Lo.-nun qorxmasını əsaslandırılmış hesab etmiş və onu işin məhkəmə istintaqından azad etmişdi.

23. 2001-ci ilin oktyabr ayında ərizəçi, hüquqi nümayəndəliyin səmərəsizliyinə istinad edərək, vilayət məhkəməsinə şikayət vermiş və ona başqa vəkilin təyin olunmasını və ya alternativ qismində ona özünü təkbaşına müdafiə etməyə icazə verilməsini xahiş etmişdi. İddiaçı bildirmişdi ki, xanım Ya. cinayət işinin materialları ilə tanış deyildir və onun hüquqi müdafiəsinin strategiyalarının müzakirə olunması üçün məxfi görüşlər keçirməmişdir. 22 oktyabr 2001-ci ildə Sverdlovsk vilayət məhkəməsi şikayəti rədd etmiş və müəyyən etmişdi ki, xanım Ya. təcrübəli və ixtisaslı vəkildir və səmərəli müdafiə etmişdir. Vilayət məhkəməsi həmçinin qeyd etmişdi ki, RSFSR Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 50-ci maddəsinin 2-ci bəndinə görə, ittihamın ağırlığı nəzərə alınaraq vəkilin iştirakı mütləqdir. Eyni zamanda, ərizəçi öz seçimi ilə müdafiəçi cəlb etmək hüququna malikdir, lakin o, bunu etməkdən imtina etmişdi. Beləliklə, xanım Ya.-nın təhqiqatdakı iştirakından kənarlaşdırılmasına əsas yoxdur.

24. 17 yanvar, 2002-də Sverdlovsk Vilayət Məhkəməsi, tərkibi bir peşəkar hakim və iki xalq hakimi olmaqla, ərizəçini ağırlaşdırıcı hallarda qətlə, işgəncə verməkdə, insan oğurluğunda, azadlıqdan qeyri-qanuni məhrum etmədə, oğurluqda, soyğunçuluqda, avtomobil oğurluğunda, cinayət qruplaşmasında iştirakda və sənədlərin saxtalaşdırılmasında təqsirkar hesab etmişdi. Vilayət Məhkəməsi onu 22 il azadlıqdan məhrum etmə qərarını çıxarmışdı. Cinayət qrupunda iştirak etməkdə və onun tərkibində bir sıra cinayətlər törətməkdə ərizəçini gətəqsirkar hesab edən vilayət məhkəməsi qeyd etmişdi ki, təsirləndirilən şəxslər, o cümlədən ərizəçi, açıq məhkəmə

iclasında öz təqsirlərini inkar etmişdilər. Lakin o, onların təqsiri barədə öz mülahizəsinin təsdiqi kimi, onların ilkin istintaqa verdikləri ifadələrə istinad etmişdi. Xüsusən, o, 1998-ci ilin dekabr ayının 15 və 16-da ərizəçi tərəfindən verilmiş ifadələrə ətraflı izah verərək, bildirmişdi ki, ərizəçi bir sıra cinayətlər törətməsini etiraf etmişdi. Eyni zamanda vilayət məhkəməsi vəkilin iştirakının mütləq olmasını və ərizəçi tərəfindən hüquqi yardımdan imtinanın qəbul edilməzliyini müəyyən edərək, vəkil olmadan keçirilən qalan dindirilmələri sübutlar protokolundan çıxarmışdı. Vilayət məhkəməsi aşağıdakıları müəyyənləşdirməklə, qalan müttəhimlərin əksər istintaqlarına münasibətdə də eyni nəticəyə gəlmişdi:

«informasiya sızması qorxusu ilə bağlı [istintaq] protokollarında əl yazısı ilə [müttəhim tərəfindən] təsdiq edilmiş hüquqi yardımdan imtinalar könüllü hesab edilməməlidir, belə ki, həqiqətdə, müdafiəçilər dindirilmə zamanı təyin olunurlar».

25. Ərizəçi ittihamedici hökmdən şikayət etmişdi. Özünün kassasiya şikayətində o, xüsusən qeyd etmişdi ki, ona ilkin istintaq zamanı hüquqi yardım göstərilməmiş və məhkəmə istintaqı zamanı onun müdafiəsi səmərəsiz olmuşdu.

26. Rusiya Federasiyası Hökumətinin bildirdiyinə görə, 14 mart 2002-ci ildə Sverdlovsk Vilayət Məhkəməsinin hakimi qeyd etmişdi ki, ərizəçi və onunla birlikdə ittiham olunanlar 2002-ci ilin mart ayının 22-dən 27-ə kimi cinayət işinin materialları ilə tanış ola bilirlər. Bundan əlavə, 2002-ci ilin may ayının 29-dan oktyabr ayının 11-ə kimi ərizəçi cinayət işinin dörd cildi ilə tanış olmuşdu.

27. 2002-ci ilin avqust ayında ərizəçi kassasiya şikayətinin hazırlanması zamanı onun hüquqi yardım ilə təmin olunmasını xahiş etmişdi. O, həmçinin öz bacısının onun «ictimai müdafiəçisi» qismində buraxılmasını da xahiş etmişdi. 12 avqust 2002-ci ildə Sverdlovsk Vilayət Məhkəməsi ərizəçiyə bildirmişdi ki, Rusiya qanunvericiliyi kassasiya şikayəti zamanı qohumların yardım göstərməsini nəzərdə tutmur. Bununla belə, hakim bildirmişdir ki, o, məhkəmədən pulsuz müdafiənin iştirakını təmin etməsini xahiş edə bilər. Rusiya Federasiyasının Hökumətinin təsdiq etdiyinə görə, ərizəçi həmin vəsatəti qaldırmamışdı.

28. 2 dekabr 2002-ci ildə cinayət işi Sverdlovsk Vilayət Məhkəməsindən baxılması üçün Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsinə göndərilmişdi.

29. 8 avqust 2003-cü ildə Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsi 17 yanvar 2002-ci il tarixli hökmü dəyişdirmişdi. Ali Məhkəmə işgəncədə, azadlıqdan qanunsuz məhrum etmədə və bir soyğunçuluq epizodunda ittiham üzrə ərizəçiyə qarşı cinayət işini dayandırmışdı, belə ki, onun həmin cinayətlərdə iştirakı sübut olunmamışdı. Ali Məhkəmə həmçinin ərizəçinin cəzasını iki il azaltmışdı. İddiaçıya qarşı ittiham hökmünün qalan hissələrini saxlamaqla, Ali Məhkəmə Vilayət məhkəməsi tərəfindən, 1998-ci il dekabr payının 15 və 16-da ərizəçi tərəfindən verilmiş ifadələrə yenidən istinad edərək, göstərilən dəlilləri müdafiə etmişdi. Kassasiya instansiyası məhkəməsində ərizəçi vəkilin xidmətlərindən istifadə etməmişdi.

II. YERLİ QANUNVERİCİLİYİN TƏTBİQ EDİLMƏSİ

A. MÜDAFİƏCİNİN İŞTİRAKI

1. 2002-ci ilin iyul ayının 1-nə qədər qüvvədə olan RSFSR-nin 1960-cı il tarixli Cinayət-Prosessual Məcəlləsi («köhnə CPM»)

30. köhnə CPM-nin 47-ci Maddəsində aşağıdakılar göstərilir:

«Vəkil ittiham irəli sürüldüyü andan, cinayət törətməkdə şübhəli bilinən şəxsin tutulması və ya ittiham irəli sürülənə qədər həbsin tətbiqi halında isə – ona həbs protokolu və ya həmin qəti imkan tədbirinin tətbiq edilməsi barədə qərarın elan olunması anından işdə iştirakı buraxılır.

Əgər şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin seçdiyi müdafiəçinin gəlməsi tutulma və ya həbs anından etibarən iyirmi dörd saat ərzində mümkün olmazsa, təşviqatçı, müstəntiq, prokuror tutulan və ya həbs edilən şəxsə digər müdafiəçini təklif etmək hüququna malikdirlər, yaxud ona hüquqi məsləhət vasitəsilə müdafiəni təmin edirlər»

31. Məcəllənin 48-ci maddəsi ilə müəyyən edilmişdir ki, müdafiəçi təqsirləndirilən şəxs, onun qanuni nümayəndəsi, həmçinin təqsirləndirilən şəxsin tapşırığı və ya razılığı ilə digər şəxs tərəfindən dəvət olunur. Təqsirləndirilən şəxsin xahişi əsasında müdafiənin iştirakı müstəntiq və ya məhkəmə tərəfindən təmin edilir. Təqsirləndirilən şəxs tərəfindən seçilən müdafiəçinin iştirakı uzun müddət ərzində mümkün olmadıqda, müstəntiq və məhkəmə şübhəli şəxsə digər müdafiəçinin dəvət olunmasını və ya şübhəli şəxs tərəfindən vəkillər kollegiyası vasitəsilə müdafiənin təyin edilməsini təklif etmək hüququna malikdirlər

32. Əgər şəxs ölüm cəzası ilə cəzalandırılan cinayət törətməkdə ittiham edilirsə, müdafiənin iştirakı məhkəmə araşdırmasında, həmçinin ittiham irəli sürüldüyü andan etibarən ilkin istintaqda iştirakı mütləqdir. Əgər hazırki maddə ilə nəzərdə tutulan hallarda müdafiəçi təqsirləndirilən şəxsin özü, onun qanuni nümayəndəsi və ya tapşırıq əsasında digər şəxs tərəfindən dəvət olunmamışdırsa, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə müdafiəçinin işdə iştirakını təmin etməlidirlər (maddə 49)

33. Təqsirləndirilən şəxs iş icraatının istənilən anında müdafiədən imtina etmək hüququna malikdir. Ölüm cəzasının tətbiq edildiyi cinayətin törədilməsi barədə iş üzrə müdafiədən imtina məhkəmə, müstəntiq və prokuror üçün mütləq hesab olunmur (maddə 50)

2. Rusiya Federasiyasının 1 iyul 2002-ci ildən qüvvəyə minmiş 18 dekabr 2001-ci il tarixli Cinayət-Prosessual Məcəlləsi («yeni CPM»)

34. Yeni CPM-nin 51-ci Maddəsinin müvafiq hissələrində aşağıdakılar nəzərdə tutulmuşdur:

«1. Cinayətlə bağlı məhkəmə icraatında müdafiənin iştirakı aşağıdakı hallarda mütləqdir, əgər:

- 1) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs hazırki Məcəllənin 52-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş qaydada müdafiədən imtina etmirsə;
- 2) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs həddi-büluğa çatmamışdırsa;
- 3) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs fiziki və ya əqli çatışmazlıqlar səbəbindən öz hüquq müdafiəsini müstəqil şəkildə həyata keçirə bilmirsə;
- 3.1) məhkəmə icraatı hazırki Məcəllənin 247-ci maddəsinin beşinci hissəsində nəzərdə tutulan qaydada keçirilsə;
- 4) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs cinayət işi üzrə icraatın aparıldığı dili bilmirsə;
- 5) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə törədilməsinə görə on beş ildən artıq müddətə, ömürlük azadlıqdan məhrum etmə və ya ölüm cəzası şəklində cəza təyin oluna bilən cinayətin törədilməsində ciddi ittiham irəli sürülmüşdürsə;
- 6) cinayət işi məhkəmə iclasçılarının iştirakı ilə məhkəmədə baxılmalıdırsa;
- 7) təqsirləndirilən şəxs hazırki Məcəllənin 40-cı fəslində müəyyən edilmiş qaydada cinayət işinə baxılması barədə vəsatət vermişdirsə;

2. ...

3. Əgər hazırki maddənin birinci hissəsində nəzərdə tutulan hallarda müdafiəçi şübhəli, təqsirləndirilən şəxsin özü, onun qanuni nümayəndəsi, həmçinin şübhəli, təqsirləndirilən şəxsin tapşırığı əsasında və ya razılığı ilə digər şəxslər tərəfindən dəvət olunmamışdırsa, müstəntiq və ya məhkəmə cinayət məhkəmə icraatında müdafiənin iştirakını təmin edir».

35. Məcəllənin 52-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, şübhəli, təqsirləndirilən şəxs cinayət işi üzrə icraatın istənilən anında müdafiənin köməyindən imtina edə bilər. Həmin imtinaya yalnız şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin təşəbbüsü ilə yol verilir. Müdafiədən imtina yazılı şəkildə bildirilir. Əgər müdafiədən imtina istintaq hərəkətlərinin icraatı zamanı bəyan edilsə, onda bu barədə həmin istintaq hərəkətinin protokolunda qeydlər edilir. Müdafiəçidən imtina təqsirləndirilən, şübhəli şəxsi cinayət işi üzrə icraatda müdafiənin iştiraka buraxılması barədə sonrakı vəsatət qaldırması hüququndan məhrum etmir. Müdafiəçinin buraxılması həmin anda artıq icra olunmuş prosesual hərəkətlərin təkrarlanmasına səbəb olmur.

36. Məcəllənin 373-cü maddəsinə nəzərdə tutulmuşdur ki, kassasiya instansiyası məhkəməsi kassasiya şikayətləri üzrə yoxlamaları və hökmün qanuniliyinin, əsaslılığını və ədalətliyini təmin edir. Məcəllənin 377-ci maddəsinin 4 və 5-ci hissələrinə əsasən məhkəmə əlavə materialları daxil etməklə, sübutları bilavasitə təhqiq etmək hüququna malikdir

37. Məcəllənin 376-cı maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, kassasiya şikayəti ilə cinayət işi daxil olarkən, hakim məhkəmə iclasının tarixini, vaxtını və yerini təyin

edir. Kassasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən cinayət işinə baxılması tarixi, vaxtı və yeri barədə tərəflər məhkəmə iclasına qədər 14 gündən gec olmamaqla məlumatlandırılmalıdırlar. Həbsdə olan müttəhimin çağırılması barədə məsələ məhkəmə tərəfindən həll olunur. Şikayətə baxılması zamanı iştirak etmək istəyini bildirmiş həbsdə olan müttəhim məhkəmə iclasında bilavasitə iştirak etmək, yaxud öz mövqeyini video-konfrans rabitə sistemindən istifadə olunması yolu ilə bildirmək hüququna malikdir. Müttəhimin məhkəmə iclasında iştirak forması barədə məsələ məhkəmə tərəfindən həll edilir.

B. CİNAYƏT İŞİ ÜZRƏ İCRAATIN BƏRPA OLUNMASI

38. Rusiya Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 413-cü Maddəsi, cinayət işi üzrə icraatın bərpa prosedurunun müəyyən edərək, müvafiq hissələrdə aşağıdakıları müəyyən edir:

«1. Qanuni qüvvəyə minmiş hökm, qərardad və məhkəmə qərarı ləğv edilə bilər və cinayət işi üzrə icraat yeni və ya aşkar edilmiş hallar səbəbindən bərpa oluna bilər...»

4. Yeni hallar aşağıdakılar hesab edilir: ...

(2) İnsan Hüquqlarının Avropa Məhkəməsi tərəfindən İnsan Hüquqlarının və Əsas azadlıqların Müdafiəsi barədə Konvensiyanın aşağıdakılarla bağlı cinayət işində Rusiya Federasiyasının məhkəməsi tərəfindən baxılarkən pozulması:

(a) İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi barədə Konvensiyanın müddəalarına müvafiq olmayan Federal qanunların tətbiq edilməsi;

(b) İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi barədə Konvensiyanın müddəalarının sair pozulmaları;

(c) digər yeni hallar».

III. TƏTBİQ EDİLƏ BİLƏN BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏR

Polis izolyatorunda saxlanılın dövrdə hüquqi yardımın buraxılması hüququ

(1) Avropa Şurası

Nazirlərin Komitəsi tərəfindən qəbul edilən qaydalar

39. Dustaqlar ilə davranışla bağlı minimal standart qaydaların (Avropa Şruasının Nazirlər Kabinetinin (73)5 qətnaməsi) 93-cü qaydasında nəzərdə tutulmuşdur: «istintaq altında olan düstağa, o, həbs olunan kimi, öz hüquqi nümayəndəsini seçmək hüququ təqdim edilməli, yaxud ona məxfi təlimatların əldə olunmasında öz müdafiəsi üçün öz hüquq müşavirinin dustaqxanada qəbul etmək hüququ təqdim olunmalıdır. Onun xahişi əsasında bu məqsədlə bütün lazımi tədbirlər təqdim olunur... Dustaq və onun hüquq müşaviri arasında görüşlər polis və ya dustaqxana əməkdaşlarının gözü qarşısında, lakin onların söhbətinin bilavasitə və ya dolayısı eşidə bildiyi hüdudlardan kənarında keçirilə bilər».

40. Bundan başqa, Avropa Həbsxana Qaydaları barədə Avropa Şurasının Nazirlərin Komitəsinin 11 yanvar 2006-cı ildə nazirlərin 952-ci görüşündə qəbul olunmuş tövsiyəsinin müvafiq hissələrdə aşağıdakılar müəyyən edilir:

«Hüquqi yardım

23.1. Bütün dustaqlar hüquqi yardım əldə etmək hüququna malikdirlər və penitensiar müəssisənin müdiriyyəti həmin yardıma girişin əldə olunması üçün bütün mümkün tədbirləri görməlidirlər.

23.2. Dustaqlar öz seçimi və öz hesabına hüquqşünas ilə istənilən hüquqi məsələləri müzakirə edə bilirlər...

23.5. Müstəsna hallarda məhkəmə orqanı penitensiar müəssisədə ağır cinayətlərin və ya ciddi təhlükəsizlik qorxusunun ardan qaldırılması məqsədilə həmin məxfiliyə münasibətdə məhdudiyətlər müəyyən edə bilər.

(2) Birləşmiş Millətlər Təşkilatı

Vətəndaş və Siyasi Hüquqlar barədə Beynəlxalq Pakt

41. Vətəndaş və Siyasi Hüquqlar barədə Beynəlxalq Paktın (VSHBP) 14-cü maddəsinin 3-cü bəndinin «b» yarım bəndində nəzərdə tutulmuşdur ki, hər bir şəxs ona qarşı istənilən ittihama baxılarkən «öz müdafiəsini hazırlamaq üçün kifayət qədər vaxt və imkana malik olmaq və özü tərəfindən seçilmiş müdafiəçi ilə ünsiyyət saxlamaq» hüququna malikdir

(3) Avropa İttifaqı

42. Əsas hüquqlar barədə Xartiyanın 48-ci Maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, «Təqsirləndirilən şəxsə onun müdafiə hüququna riayət olunması zəmanət edilməlidir». 52-ci maddənin 3-cü bəndi də həmçinin nəzərdə tutur ki, hazırkı Xartiyanın İnsan hüquqlarının və əsas hüquqların müdafiəsi barədə Avropa konvensiyası ilə zəmanət verilən hüquqlara müvafiq olan hüquqlar mənə və tətbiq cəhətdən adı çəkilən Konvensiya ilə müəyyən edilmiş mənə və tətbiqlə üst-üstə düşür».

1. ARAŞDIRMANIN HƏDDƏN ARTIĞ UZUNMÜDDƏTLİLİYİ HİSSƏSİNDƏ KONVENSIYANIN 6-CI MADDƏSİNİN 1-Cİ BƏNDİNİN GÜMAN EDİLƏN POZUNTUSU

43. Ərizəçi şikayət emişdir ki, araşdırmanın müddəti aşağıdakıları müəyyən edilən Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi ilə nəzərdə tutulan «məntiqi müddət» tələbləri ilə uzlaşmır:

«Hər bir şəxs... ona istənilən cinayət ittihamı irəli sürülərkən ... işin ... məhkəmə tərəfindən ... məntiqi müddət ərzində araşdırılması hüququna malikdir.»

A. Tərəflərin dəlilləri

44. Rusiya Federasiyası Hökuməti təsdiq etmişdi ki, hazırki işdə «məntiqi müddət» tələbi pozulmamışdır, belə ki, iş mürəkkəb sayılırdı. Xüsusən, işin materialları 31 cildə olmuş, araşdırmada 12 təqsirləndirilən və 11 zərərçəkən iştirak etmiş və ölkə məhkəmələri 80-dən artıq şahid dindirmişlər. Rusiya Federasiyasının Hökuməti etiraf etmişdi ki, vilayət məhkəməsi cinayət işini əldə etdiyi 14 avqust 2000-ci ildən birinci məhkəmə iclası keçirildiyi 29 may 2001-ci ilə qədər etibarən təxminən doqquz ay əsassız tutulmaya yol verilmişdir. Lakin o, təsdiq etmişdir ki, bu tutulma təhqiqatın ümumi müddətinə təsir göstərməmişdi. O, həmçinin təsdiq edir ki, qalan gecikdirmələr obyektiv səbəblərdən: materiallar ilə tanış olmaqla bağlı ərizəçinin və onunla birgə ittiham olunanların vəsatətləri, onların çoxsaylı şikayətləri (şikayətlər bir neçə ay ərzində verilirdi), birgə ittiham olunanın xəstəliyi və sair üzrlü səbəblərdən baş vermişdi.

45. İddiaçı Rusiya Federasiyası Hökumətinin, işin mürəkkəbliyi ilə bağlı dəlilləri istisna edilməklə, qalan dəlilləri mübahisələndirmişdi. Lakin o, təsdiq etmişdi ki, işin mürəkkəbliyi özü-özlüyündə təhqiqatın təxminən dörd il səkkiz ay sürən ümumi davamiyyətinə haqq qazandıra bilməz. O, həmçinin Avropa Məhkəməsinin diqqətinə çatdırmışdı ki, bütün cinayət araşdırması ərzində həbsdə saxlanılmışdı. O, həmçinin, onun işində araşdırmaların milli hökumətin məsuliyyət daşdığı bir sıra yubandırmaları qeyd etmişdi. Xüsusən, o, qeyd etmişdi ki, vilayət məhkəməsi birinci iclası uzun müddət təyin etməmiş və cinayət işinin materiallarını Ali Məhkəməyə göndərməmişdi. İddiaçı həmçinin qeyd etmişdi ki, Ali Məhkəmə, işin onda 2002-ci ilin dekabr ayından olmasına baxmayaraq, yeganə iclasını 8 avqust 2003-cü ildə keçirmişdi.

B. Avropa Məhkəməsinin fikri

1. Şikayətin mümkünlüyü

46. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, diqqətə çatdırılan dövr ərizəçinin tutulduğu 15 dekabr 1998-ci ildən başlayan və Ali məhkəmənin yekun qərar çıxardığı 8 avqust 2003-cü ildə başa çatan müddəti əhatə edir. Beləliklə, o, iki instansiyada təxminən dörd il və səkkiz ay sürmüşdü.

47. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, hazırki şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənasında açıq-aşkar əsassız hesab edilmir. O, həmçinin qeyd edir ki, şikayət hər hansı digər əsaslarla qeyri-məqbul hesab edilmir. Beləliklə, şikayət məqbul hesab edilməlidir.

2. Şikayətin mahiyyəti

48. Avropa Məhkəməsi xatırladır ki, məhkəmə araşdırmasının məntiqi müddəti işin halları nəzərə alınmaqla və aşağıdakı meyarlara müvafiq olaraq qiymətləndirilməlidir: işin mürəkkəbliyi, ərizəçinin və müvafiq vəzifəli şəxslərin davranışları.

49. Avropa Məhkəməsi qəbul edir ki, qeyd olunan araşdırma mürəkkəbdir. Lakin Avropa Məhkəməsi razılaşa bilmir ki, işin mürəkkəbliyi özü-özlüyündə ümumi icraat davamiyyətinə bəraət qazandırmır. Avropa Məhkəməsi xatırladır ki, ərizəçinin cinayət işinə baxılmasının əhəmiyyətli hissəsi ərzində həbsdə saxlanması təxirə salınmadan ədalət mühakiməsinə göndərilmə üçün məhkəmələr tərəfindən xüsusi diqqət tələb edirdi (bax: «Pançenko Rusiya Federasiyasına qarşı» (Panchenko v. Russia) iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 8 fevral 1998-ci il tarixli Qərarı, şikayət № 45100/98, § 133; «Kalaşnikov Rusiya Federasiyasına qarşı» (Kalashnikov v. Russia) iş üzrə Avropa Məhkəməsinin Qərarı, şikayət № 47095/99, § 132, ECHR 2002-VI).

50. Ərizəçinin davranışına dair, Avropa Məhkəməsi Rusiya Federasiyası Hökumətinin cinayət işi materialları ilə tanış olmaq və şikayət vermək üçün ərizəçi üzərinə məsuliyyət düşməsi barədə dəlillərini qane etmir. Avropa Məhkəməsinin ardıcıl yanaşması ondan ibarətdir ki, ərizəçi onun öz maraqlarının müdafiəsi üçün milli qanunvericiliklə təqdim olunan vasitələrdən səmərə əldə etmək səbəbindən təqsirləndirilə bilməz (bax: «Kolomiets Rusiya Federasiyasına qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin Qərarı). Avropa Məhkəməsi hesab etmir ki, ərizəçi öz prosessual hüquqlarından sui-istifadə etmiş və ya onlardan təhqiqatın əsassız yubandırılması üçün istifadə etmişdir. Rusiya Federasiyası Hökuməti araşdırmanın dayandırıldığı dövrü və ya ərizəçinin və ya onun nümayəndəsinin davranışı səbəbindən məhkəmə iclasının təxirə salınma dövrünü qeyd etməmişdir.

51. Hökumətin davranışına gəldikdə, Rusiya Federasiyası Hökumətinin üzrlü izahat təqdim etmədikləri əhəmiyyətli hərəkətsizlik dövrləri mövcud olmuşdu və buna görə milli orqanlar məsuliyyət daşıyırlar. Hər şeydən əvvəl, Avropa Məhkəməsi istintaq orqanları tərəfində bir sıra hərəkətsizlik dövrünü qeyd edir. Məsələn, işin istintaq orqanlarından vilayət məhkəməsinə verilməsi təxminən iki ay çəkmişdir (bax: hazırkı qərarın 17 və 18-ci paragraflarına). Bundan əlavə, Avropa Məhkəməsi Rusiya Federasiyası Hökumətinin ümumən doqquz ay ərzində yubandırmanın vilayət məhkəməsinin birinci iclası təyin etməkdən yayınması səbəbindən baş verməsini etiraf etməsini nəzərə alır (bax: hazırkı qərarın 19-cu paragrafına). İki ay sürən daha bir yubandırma işin vilayət məhkəməsindən kassasiya şikayətinə baxılması üçün Ali Məhkəməyə verilməsi zamanı baş vermişdir (bax: hazırkı qərarın 26 və 28-ci paragraflarına). Bununla əlaqədar olaraq, Avropa Məhkəməsi xatırladır ki, onun funksiyalarına ekspert rəylərinin hazırlanması zamanı yubanma hallarının səbəblərinin müəyyənləşdirilməsi daxil deyildir, belə ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi onu qəbul etmiş dövlətin üzərinə məhkəmə sistemi elə şəkildə təşkil etməyi öhdəlik kimi qoyur ki, onların məhkəmələri işə məntiqi müddət ərzində baxa bilsinlər (bax: «Löffler Avstriyaya qarşı» (Löffler v. Austria) (№ 2) iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 3 oktyabr 2000-ci il tarixli Qərarı, şikayət № 30546/96, § 57). Avropa Məhkəməsi o fakta laqeyd qala bilməz ki, iş Ali Məhkəmədə səkkiz ay hərəkətsiz qalmışdır. Avropa Məhkəməsi həmin dövr ərzində Ali Məhkəmənin yalnız

8 avqust 2003-cü ildə, yəni qərarın çıxarıldığı gündə, bir məhkəmə iclasını təyin etməsi və keçirməsi faktını qərribə hesab edir.

52. Avropa Məhkəməsi Rusiya Federasiyası Hökumətinin müttəhimlərin və onların müdafiəçilərinin davranışlarının araşdırmanın yubandırılmasının səbəblərindən biri olması dəlilini də həmçinin nəzərə alır. Buna münasibətdə Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, işə baxan məhkəmə araşdırmanın məqbul müddətdə təmin edilməsi üçün tərəflərə qarşı tədbirlər görməyə borclu idi (bax: «Sidorenko Rusiya Federasiyasına qarşı» (Sidorenko v. Russia) iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 8 mart 2007-ci il tarixli Qərarı, şikayət № 4459/03, § 34). Müvafiq olaraq, o, hesab edir ki, müttəhimlərin və onların müdafiəçilərinə qarşı vilayət məhkəməsi tərəfindən tədbir görülmədiyi səbəbindən yaranan yubanmaya görə dövlət məsuliyyət daşıyır (bax: «Kusmetek Polşaya qarşı» (Kusmietek v. Poland) iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 21 sentyabr 2004-cü il tarixli Qərarı, şikayət № 10675/02, § 65).

53. Təqdim edilən materialları araşdıraraq və araşdırmanın ümumi davamiyyətini və onun ərizəçi üçün əhəmiyyətini nəzərə alaraq, Avropa Məhkəməsi hesab edir ki, hazırki işdə cinayət araşdırmasının davamiyyəti həddən-artıq və «məntiqi müddət» tələblərinə cavab verməyən olmuşdur. Müvafiq olaraq, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulması halları baş vermişdir.

II. HÜQUQİ NÜMAYƏNDƏLİYİN YOXLUĞU VƏ YA ÇATIŞMAZLIĞI SƏBƏBİNDƏN KONVENSIYANIN 6-CI MADDƏSİNİN GÜMAN EDİLƏN POZUNTUSU

54. Ərrizəçi şikayətlənmişdi ki, onun müdafiə hüquqları ona qarşı cinayət araşdırmasının müxtəlif mərhələlərində pozulmuşdu. Xüsusən, ərizəçi iddia etmişdi ki, (a) onun milis tədrisxanasında saxlanılmasının ilk günlərində o, vəkili yardımından məhrum edilmişdi; (b) məhkəmə araşdırması dövründə onun müdafiəçisi səmərəli nümayəndəliyi təmin etməmişdi; və (c) kassasiya instansiyası məhkəməsinə o, hüquqi yardım ilə təmin edilməmişdir. O, aşağıdakıları nəzərdə tutan Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-i bəndinə və 3-cü bəndinin «c» yarım bəndinə istinad edir:

«1. Hər bir kəs ... ona qarşı istənilən cinayət ittihamı irəli sürüldükdə, ... məhkəmə tərəfindən... məntiqi müddət ərzində işin ədalətli araşdırılması hüququna malikdir...

3. Cinayət törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs ən azı aşağıdakı hüququna malikdir: ...

(c) özünü şəxsən və ya özünü tərəfindən seçilmiş müdafiəçi vasitəsilə və ya müdafiəçinin xidmətlərinin ödənilməsi üçün özündə kifayət qədər vəsait olmadıqda, bu, ədalət maraqlarında tələb olunduqda, ona təyin olunmuş pulsuz müdafiə xidmətlərindən istifadə etməklə, müdafiə etmək».

A. TƏRƏFLƏRİN DƏLİLLƏRİ

55. Rusiya Federasiyasının Hökuməti, Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsi tərəfindən təqdim edilmiş informasiyaya istinad edərək, təsdiq etmişdi ki, ərizəçi cinayət araşdırmasının heç bir mərhələsində vəkil xidmətlərindən məhrum olunmamışdır. Rusiya Federasiyasının Hökuməti təsdiq edir ki, hər bir dindirilmənin əvvəldə istintaq orqanları ərizəçini onun müttəhim hüquqları, o cümlədən, susmaq və müdafiəçinin xidmətlərindən istifadə etmək hüququ barədə xatırlatmışlar. Onlar xüsusən qeyd etmişlər ki, ərizəçi konkret istintaq hərəkətləri zamanı hüquqi yardım üçün müraciət etdikdə, onun müdafiəçisi təyin edilmişdir. O, belə bir faktı Avropa Məhkəməsinin nəzərinə çatdırmışdır ki, ərizəçi 1999-cu ilin yanvar ayından sonra keçirilən əksər dindirilmələrdə hüquqi yardımdan imtina etmişdir. Rusiya Federasiyası Hökuməti öz fikirlərini ərizəçinin hüquqi yardımdan imtinasını təsdiq edən öz əli ilə aparılmış qeydlər olan dindirilmə protokollarından çıxarışlarla əsaslandırmışdır. RSFSR Cinayət-prosessual Məcəlləsinin 49-cu maddəsinə istinad edərək, Hökumət həmçinin qeyd etmişdir ki, müdafiəçinin işdə mütləq iştirakı yalnız ittiham hökmünün yekun variantı ərizəçiyə təqdim edildikdən sonra, yəni 30 dekabr 1999-cu ildən sonra, tələb olunurdu.

56. Müdafiəçinin olmadığı 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə keçirilmiş dindirilmələrlə bağlı ərizəçinin şikayətinə münasibətdə, Rusiya Federasiyası Hökuməti 5 mart 2007-ci ildə təqdim etdiyi öz izahatlarında təsdiq etmişlər ki, onun tutulmasından dərhal sonra ərizəçi vəkil L.-in buraxılışı barədə xahiş etmişdir. Lakin onlar istintaq orqanlarının L. ilə əlaqəyə girməyə cəhd göstərmələrini qeyd etmirlər. Özünün 19 sentyabr 2007-ci ildə verilmiş əlavə izahatlarında Rusiya Federasiyası Hökuməti qeyd etmişdir ki, «[ərizəçinin] [L.] ilə əlaqə saxlamaqla bağlı xahişi yerinə yetirilmiş, lakin L. tərəfindən ərizəçinin müdafiəsinin təmin edilməsi üçün heç bir tədbir görülməmişdir»

57. Məhkəmə araşdırmasında ərizəçinin təmsil olunmasına dair, Rusiya Federasiyası Hökuməti qeyd etmişdir ki, cinayət işinin materiallarından aşkar edildiyi kimi, xanım Ya. araşdırmada aktiv iştirak etmişdir. O, «təcrübəli» vəkil olmuş və onun kənarlaşdırılması barədə ərizəçinin vəsatəti yalnız «bəhanə» idi. Bundan əlavə, RSFSR CPM-nin 49-cu maddəsinin 1-ci hissəsinin 5-ci bəndinə əsasən, məhkəmə araşdırmasında müdafiəçinin iştirakı ədalət maraqlarında mütləq idi.

58. Nəticədə, Rusiya Federasiyası Hökuməti kassasiya instansiyası məhkəməsində ərizəçinin təmsil olunması barədə məsələ toxunmuşdur. O, təsdiq edir ki, ərizəçi kassasiya mərhələsində pulsuz hüquqi yardım barədə vəsatət qaldırmamışdı. Bundan əlavə, onun qohumu kassasiya instansiyası məhkəməsinin iclası barədə məlumatlandırılmışdı və ərizəçi üçün vəkil cəlb edə bilərdi, lakin bunu etməmişdi. Bundan əlavə, ərizəçiyə Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsinin iclasında şəxsən iştirak etmək imkanı təqdim edilmişdir, burada onun şikayətinə diqqətlə baxılmış və onun çıxışı dinlənilmişdi.

59. Ərizəçi, «Karant İsveçrəyə qarşı» iş üzrə 24 may 1991-ci il tarixli Avropa Məhkəməsinin Qərarına istinad edərək bildirmişdir ki, milli hökumət cinayət işinin araşdırılmasının başlanğıcından etibarən ona pulsuz hüquqi yardım göstərməyə borclu idilər. O, vəsaitin olmadığını, cinayət işinin mürəkkəbliyini, ona qarşı ittihamların ağırlığını və ona qarşı ölüm cəzasının və ya azadlıqdan ömürlük məhrum edilmənin tətbiqi qorxusunu müdafiənin iştirakını mütləq edən amil kimi qeyd etmişdir. O, həmçinin qeyd etmişdir ki, Rusiya Federasiyası Hökuməti həmin dörd şərtin mövcudluğunu mübahisələndirməmişdir.

60. Ərizəçi 15 və 16 dekabr 1998-ci il tarixli hadisələri təsvir edərək qeyd etmişdir ki, onun vəkil L.-in cəlb edilməsi ilə bağlı vəsatətinə baxmayaraq, milis müstəntiqləri ondan etirafın əldə olunması üçün dindirilmələrə başlamışlar. Rusiya Federasiyası Hökuməti L.-in iştirakı barədə onun xahiş etməsini müdaxisələndirməmiş, lakin onun xahişinin yerinə yetirildiyi barədə sübutlar təqdim etmədilər. Ərizəçi qeyd etmişdir ki, o, ilkin olaraq soyğunçuluqda ittiham olunaraq tutulmuşdur. Lakin tutulma tarixindən iki gün sonra, hüquqi yardım olmadan verilmiş onun ifadələri əsasında, ona qarşı digər ağır ittihamlar, o cümlədən, qətl, insan oğurluğu, talan və s. ittihamlar irəli sürülmüşdür. Bu ifadələr də həmçinin onun məhkum edilməsinə əsas kimi əlavə edilmişdir, belə ki, birinci və kassasiya instansiyası məhkəmələri cinayətin törədilməsinin sübutu kimi onlara istinad etmişlər, baxmayaraq ki, o, açıq məhkəmə iclasında həmin ifadələrdən imtina etmişdir.

61. Bundan əlavə, ərizəçi qeyd etmişdir ki, Rusiya Federasiyası Hökuməti tərəfindən ona daimi əsaslarla 30 dekabr 1999-cu ildən etibarən hüquqi yardımın təmin edilməsi barədə iddiaları məntiqsizdir, belə ki, 30 dekabr 1999-cu ildən sonra heç bir istintaq hərəkəti həyata keçirilməmişdir və həmin vaxta qədər istintaq orqanları ondan, məhkəmə araşdırmasında ona qarşı uğurla istifadə edilmiş etirafı əldə etməyə nail olmuşdular.

62. Nəhayət, ərizəçi məhkəmə araşdırmasında Xanım Ya.-nın səmərəsiz hüquqi yardımına və kassasiya mərhələsində hüquqi yardımın olmamasına qarşı öz şikayətini dəstəkləmişdir. O, Ya.-nın peşəkar ixtisasını və onun vəkillik təcrübəsini mübahisələndirməmiş, lakin təkid etmişdir ki, Ya. cinayət işinin materiallarının öyrənilməsi üçün kifayət qədər vaxta malik olmamışdır, belə ki, o, araşdırmada iştiraka birinci məhkəmə iclası ərəfəsində dəvət olunmuşdur. O həmçinin yeni CPM-nin 51-ci maddəsinə istinad edərək bildirmişdir ki, kassasiya mərhələsində hüquqi yardımın təmin edilməsi hüquq deyil, ölkə məhkəməsinin borcudur, belə ki, onun 15 ildən artıq azadlıqdan məhrum edilməsi cəzası gözləyirdi. Həqiqətdə o, 22 il məhkum edilmişdi. O, qeyd etmişdir ki, vəkil yardımının əldə olunmasının mümkünsüzlüyü onu həddən artıq pis vəziyyətdə qoymuşdu, belə ki, o, fakt və hüququn mürəkkəb məsələləri ilə qarşılaşmış və hüquqi hazırlığa malik deyildi.

B. AVROPA MƏHKƏMƏSİNİN FİKRİ

1. Şikayətin mümkünlüyü

63. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, hazırki şikayət açıq-aşkar əsassız deyildir.

2. Şikayətin mahiyyəti

64. Məhkəmə qeyd edir ki, müdafiə olunmaq hüququnun pozulması barədə ərizəçinin şikayətinin üç aspekti mövcuddur: milis izolyatorunda saxlanıldığı dövrdə vəkil yardımının təmin edilməməsi, məhkəmə araşdırmasında hüquqi yardımın səmərəsizliyi və kassasiya mərhələsində hüquqi yardımın yoxluğu. Bir halda ki, konvensiyanın 6-cı maddəsinin 3-cü bəndinin tələblərini həmin maddəsinin 1-ci bəndinin təmin etdiyi ədalətli məhkəmə araşdırmasına hüququn xüsusi aspekti kimi baxılmalıdır, Avropa Məhkəməsi qarşılıqlı əlaqənin hər iki bəndinin nöqtəyindən şikayətə baxacaqdır (bax: xüsusən, «Puatrimol Fransaya qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 23 noyabr 1993-cü il tarixli Qərarı). Avropa Məhkəməsi xatırladır ki, ədalətli məhkəmə araşdırması tələblərinə riayət olunmasına, bir konkret amilin və ya epizodun əsassız baxılması deyil, hər bir işdə araşdırmanın ümumi inkişafı nəzər alınmaqla, qiymətləndirilməlidir (bax: xüsusən, «Moiseyev Rusiya Federasiyasına qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 9 oktyabr 2008-ci il tarixli Qərarı), lakin başlanğıc mərhələdə məhkəmə araşdırmasının ədalətliliyinin qiymətləndirilməsinə imkan verən çox böyük əhəmiyyətə malik konkret amili də istisna etmək olmaz (bax: xüsusən, «Engel və başqaları Niderlanda qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 8 iyun 1976-cı il tarixli Qərarı). Bu prinsip, nəinki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan ədalətli məhkəmə araşdırması konsepsiyasının tətbiq edilməsi üçün, həm də həmin maddənin 3-cü bəndindəki xüsusi təminatın tətbiqi üçün ədalətlidir (bax: «Can Avstriyaya qarşı» iş üzrə İnsan Hüquqları üzrə Komissiyanın 12 iyul 1984-cü il tarixli Məruzəsi). Beləliklə, Avropa Məhkəməsi güman edir ki, ərizəçiyə qarşı cinayət araşdırmasında müdafiə hüququna riayət olunmasının müəyyən edilməsi üçün ilkin mərhələdə, xüsusən onun tutulmasının ilk günlərində ərizəçinin vəkil müdafiəsi ilə təmin edilməsi məsələsinə baxılmalıdır. Sonra, o, ərizəçinin iştirakı ilə məhkəmə araşdırması dövründə təyin edilmiş vəkil Ya.-nın öz öhdəliklərini necə icra etməsi barədə məsələyə və kassasiya mərhələsində ərizəçi üçün hüquqi yardımın mümkünlüyü barədə məsələyə baxacaqdır.

(a) ərizəçinin polis izolyatorunda saxlanıldığı dövrdə vəkillə təmin olunmasının məhdudlaşdırılması

(i) Ümumi prinsiplər

65. Avropa Məhkəməsi xatırladır ki, hətta əgər cinayət araşdırması aspektində Konvensiyanın 6-cı maddəsinin əsas məqsədi «istənilən cinayət ittihamına» baxmaq səlahiyyətinə malik «məhkəmə» tərəfindən ədalətli məhkəmə araşdırmasının təmin edilməsindən ibarətdirsə, bu o demək deyildir ki, Konvensiyanın 60-cı maddəsi ilkin istintaqa tətbiq edilə bilməz. Beləliklə, Konvensiyanın 6-cı maddəsi – xüsusən 3-cü

bənd – iş məhkəməyə göndərilənə qədər, ətalətli məhkəmə araşdırması ilə bağlı onun müddəalarına daha əvvəlki mərhələlərdə riayət olunmaması məsələsinə qədər ciddi riayət olunmaması nəzərə alınmaqla, tətbiq oluna bilər (bax: «İnbriyoşa İsveçrəyə qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 24 noyabr 1993-cü il tarixli Qərarı). Ötən qərarlarda Avropa Məhkəməsinin artıq qeyd etdiyi kimi, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 3-cü bəndinin «c» yarım-bəndində nəzərdə tutulan hüquq 1-ci bənddəki cinayət prosedurunda ətalətli məhkəmə araşdırması konsepsiyasının elementlərindən biri hesab olunur.

66. Avropa Məhkəməsi xatırladır ki, mütləq olmamaqla yanaşı, hər bir mütəhəminin lazım gəldikdə təyin olunan vəkili tərəfindən **səmərəli müdafiə hüququ** ədalətli məhkəmə araşdırmasının əsas əlamətlərindən biri hesab edilir (bax: «Puatrimol Fransaya qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 23 noyabr 1993-cü il tarixli Qərarı). Bununla eyni zamanda, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 3-cü bəndinin «c» yarım-bəndi bu hüququn həyata keçirilmə üsullarını açıqlamır. Beləliklə, iştirakçı-dövlətlərə məhkəmə sistemlərində onun təmin edilməsi vasitələrinin seçimi təqdim edilir. Bu münasibətdə, nəzərə almaq lazımdır ki, konvensiya «nəzəri və ya illüziyalı hesab edilən hüquqların deyil, praktiki və səmərəli hüquqların təminatına» çağırır və vəkilin cəlb edilməsi özü-özlüyündə müttəhimə göstərilə bilən yardımın səmərəli olmasını təmin etmir.

67. Milli qanunvericilik sonrakı cinayət araşdırmasında müdafiənin perspektivləri üçün həlledici əhəmiyyətə malik olan ilkin polis dindirmələri mərhələsində təqsirləndirilənin mövqeyi ilə nəticələri bağlaya bilər. Belə şəraitdə Konvensiyanın 6-cı maddəsi adətən tələb edir ki, təqsirləndirilən şəxs polis dindirmələrinin ilkin mərhələlərində vəkil yardımından istifadə edə bilsin. Lakin bu hüquq məntiqi məhdudiyyətlərə məruz qala bilər. Beləliklə, hər bir işdə məsələ ondan ibarətdir ki, məhdudiyyət əsaslı olmuşdurmu və əgər belədirsə, o, bütün prosedur nəzərə alınmaqla, təqsirləndirilən şəxsi ədalətli araşdırması hüququndan məhrum etmişdirmi, belə ki, ədalətli məhdudiyyət də müəyyən hallarda bunu törədə bilər (bax: «Con Merrey Birləşmiş Krallığa qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 8 fevral 1996-cı il tarixli Qərarı).

68. Hazırkı Qərarın 67-ci paragrafında əks olunmuş bu prinsiplər ədalətli məhkəmə araşdırması konsepsiyası əsasında olan hamılıqla qəbul edilmiş insan hüquqlarının beynəlxalq standartlarına da həmçinin uyğundur və xüsusən, hakimiyyət orqanı tərəfindən zor gücü ilə məcbur edilmədən müttəhimin müdafiə olunmasına yönəldilmişdir. Onlar həmçinin ədalətdən sui-istifadəni istisna etməyə və Konvensiyanın 6-cı maddəsinin məqsədlərinə, xüsusən istintaq və ya təqib orqanları və müttəhim arasında bərabərliyə yardım etməlidir.

69. Bu münasibətdə, Avropa Məhkəməsi cinayət araşdırmasına hazırlıq üçün istintaq mərhələsinin vacibliyini qeyd edir, belə ki, bu mərhələdə əldə olunan sübutlar məhkəmə araşdırmasında cinayətin törədilməsində ittihamın həddi müəyyən

edəcəkdir (bax: «Can Avstriyaya qarşı» iş üzrə İnsan Hüquqları üzrə Komissiyanın yuxarıda qeyd olunan Məruzəsi, §50). Eyni zamanda, araşdırmanın bu mərhələsində təqsirləndirilən şəxs, xüsusən sübutların toplanılmasını və istifadəsini tənzimləyən qaydalar hissəsində cinayət-prosessual qanunvericiliyin daha çox mürəkkəbləşdiyi faktı ilə nəticəsi çətinləşən xüsusi zəif vəziyyətə düşür. **Çox hallarda, həmin xüsusi zəiflik lazımı şəkildə yalnız vəkilin yardımı ilə kompensasiya oluna bilər, onun vəzifəsinə təqsirləndirilən şəxsin özünə qarşı şahidlik etməmək hüququnun təmin edilməsi daxildir. Bu hüquq həqiqətdə güman edir ki, cinayət işində təqib edən tərəf ittiham olunan tərəfə təzyiq və ya onun idarəsinə zidd susdurulma metodlarına əl atmamaqla, təqsirləndirilən şəxsə qarşı öz mövqeyini əsaslandırmaqlıdır** (bax: «Yaloh Almaniya qarşı» iş üzrə Böyük Palatanın Qərarı). İlk mərhələdə vəkilin yardımı özünə qarşı şahidlik etməmək mahiyyətinin həmin prosedura azalmadığı barədə məsələyə baxılarkən Avropa Məhkəməsinin xüsusi əhəmiyyət verdiyi prosessual təminatların bir hissəsi hesab olunur.

70. Bunu nəzərə alaraq, Avropa Məhkəməsi hesab edir ki, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ kifayət qədər «praktik və səmərəli» şəkildə qalması üçün, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi tələb edir ki, bir qayda olaraq, vəkil xidmətlərinə giriş, əgər konkret işin xüsusi şəraitlərdə bu hüququn məhdudlaşdırılması üçün heç bir səbəb mövcud deyildirsə, şübhələndirilən şəxs polisə ilk dindirilmə vaxtından etibarən təmin edilməlidir. Hətta, əgər müstəsna şəkildə ciddi səbəblər vəkillə təmin olunmaya imtinaya bəraət qazandırarsa belə – onun bəraət səbəbindən asılı olmayaraq – təqsirləndirilən şəxsin Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan hüquqlarının lazımsız şəkildə azaldılmasına səbəb olmamalıdır. Əgər polis dindirilməsi dövründə vəkil olmadan əldə olunan nüfuzdan salan ifadələr ittiham üçün istifadə olunarsa, müdafiə hüququ prinsip etibarlı ilə bərpa edilməz zərərə məruz qalardı (bax: «Salduz Türkiyəyə qarşı» iş üzrə Böyük Palatanın 27 noyabr 20008-ci il tarixli Qərarı).

71. **Bunun əlaqədar olaraq, Avropa Məhkəməsi həmçinin xatırladır ki, susmaq hüququ və özünə qarşı şahidlik etməmək hüququ Konvensiyanın 6-cı maddəsindəki ədalətli məhkəmə araşdırması anlayışının əsasını təşkil edən hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq standartlar hesab olunur.** Onlar, xüsusən, hakimiyyət tərəfdən lazımsız məcbur etmə hallarından təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsinə yönəldilmişdir və bununla da, ədalətdən sui-istifadədən yayınmağa və Konvensiyanın 6-cı maddəsinin məqsədlərinə nail olmağa yardım edir (bax: «Con Merrey Birləşmiş Krallığa qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin yuxarıda qeyd olunan Qərarı). Özünə qarşı şahidlik etməmək hüququ, xüsusən, güman edir ki, cinayət işində təqib edən tərəf təqsirləndirilən şəxsə təzyiqlər və ya iradəsi əleyhinə susdurulma metodlarından çəkinməklə, təqsirləndirilən şəxsə qarşı öz mövqeyini əsaslandırmaqlıdır. Bu mənada həmin hüquq Konvensiyanın 2-ci paragrafının 6-cı maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan günahsızlıq prezumpsiyası ilə sıx bağlıdır.

(ii) Hazırki işdə qeyd olunan prinsiplərin tətbiqi

72. Avropa Məhkəməsi, ilk növbədə, ərizəçinin tutulmasından sonrakı ilk iki gün ərzində onun müdafiəçi olmadan alınmış etiraf edici ifadələrini müşayiət edən şəraiti yada salır. Tərəflərin təqdim etdikləri izahatlar və materiallarını nəzərdən keçirməklə, Avropa Məhkəməsi ərizəçinin etirafı ilə bağlı hadisələrin ardıcılığına dair aşağıdakı nəticələrə gəlmişdir. 15 dekabr 1998-ci ildə ərizəçi tutulmuşdur. Milis müstəndiqi ərizəçini soyğunçuluqda ittiham edilərək tutulduğunu bildirmiş və RSFSR Cinayət-prosessual məəcəlləsinə əsasən onun təqsirləndirilən şəxs kimi hüquqlarını, o cümlədən, özünə qarşı şahidlik etməmək hüququnu və müdafiəçinin iştirak hüququnu aydınlaşdırmışdır. Ərizəçi həbs protokolunda vəkil L.-i cəlb etmək istəyinin olması barədə qeydlər etmişdi.

73. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, tərəflər L.-in cəlb olunması barədə ərizəçinin vəsatətinin dürüst ifadə olunmasını mübahisələndirmişlər. Rusiya Federasiyası Hökuməti təsdiq edir ki, ərizəçi özünün müdafiəçisi qismində L.-in cəlb olunmasını niyyəti barədə istintaq orqanını sadəcə məlumatlandırmışdı. Ərizəçi qeyd edir ki, o, müstəntiqdən L. ilə əlaqə saxlamağı xahiş etmiş və ona bütün əlaqə məlumatlarını, o cümlədən, L.-in telefon nömrəsini və ev ünvanını təqdim etmişdi. Lakin, Avropa Məhkəməsi ərizəçinin və Rusiya Federasiyası Hökumətinin fikirlərinin üst-üstə düşməməsi səbəbini müəyyən etməyi lazımlı hesab etmir. Onu qeyd etmək kifayətdir ki, ərizəçi müdafiəçi ilə təmsil olunmaq niyyətini elə aşkar şəkildə bildirmişdir ki, əgər ərizəçiyə vəkilin təqdim edilməsində ciddi səbəblər mövcud deyildirsə, istintaq orqanlarının onun hüquqi yardımından istifadə etmək imkanını təmin etmələri üçün öhdəlik yaramışdı (bax: «Panoviç Kiprə qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 11 dekabr 2008-ci il tarixli Qərarı). Deməli, əmin olmaq qalır ki, milli hökumət ərizəçini vəkil xidmətlərindən istifadə etmək imkanı ilə təmin etmişdirmi, əgər belə deyildirsə, ərizəçinin müdafiə hüququnun məhdudlaşdırılması əsaslıdır və əgər belədirsə, bu məhdudlaşdırmanın ümumi ədalətliyinə zərər vurmuşdurmu (bax: «Salduz Türkiyəyə qarşı» iş üzrə Böyük Palatanın yuxarıda qeyd olunan Qərarı, §52).

(α) ərizəçinin vəkil xidmətlərindən istifadə hüququ məhdudlaşdırılmışdır

74. Hadisələrin ardıcılığının aşkar edilməsi zamanı Avropa Məhkəməsi Rusiya Federasiyası Hökumətinin istintaq orqanlarının L. ilə əlaqə yaratmaq cəhdləri və bu cəhdləri baş tutmadığı barədə təsdiqini nəzərə alır (bax: hazırki Qərarın 66-cı paragrafına). Rusiya Federasiyası hökumətinin ikimənalı olaraq və qeyri-aydın şəkildə ifadə olunmuş və sübutlarla (məsələn, L.-nin ərizəsi, çağırışların, telefoqramların surətləri) təsdiq edilməmiş dəlillərini nəzərə almayaraq, Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, L. ilə əlaqə saxlanılmasının mümkünsüzlüyü halında istintaq orqanları ərizəçiyə digər vəkili cəlb etməyi və ya yerli kollegiyadan olan vəkilin təyin olunmasını təklif edə bilərdilər. Bu nəticə köhnə CPM-nin 47 və 48-ci maddələrinin mətni ilə təsdiqlənir (işin hallarına aid həmin dövrdə qüvvədə olan, bax: hazırki

Qərarın 30 və 31-ci paragraflarına) və Rusiya Federasiyası Hökuməti tərəfindən mübahisə olunmamışdı.

75. Bununla əlaqədar olaraq, Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, Rusiya Federasiyası hökuməti ərizəçiyə digər vəkilin cəlb edilməsi barədə təklif edilməmiş və ya ona digər təyin olunmuş vəkilin yardımı təklif olunmamışdı. Ərizəçinin, heç olmazsa L. ilə əlaqə yaradılmasının uğursuz nəticələri barədə məlumatlandırılması barədə sübutlar yoxdur. Tərəflərin izahatlarından belə nəticə çıxır ki, həbs protokolu tərtib edilib-qurtarıdıqdan sonra, müstəntiq hüquqi yardım barədə ərizəçi tərəfindən verilmiş vəsatətə baxmayaraq, onun dindirilməsinə başlamışdır. Nəticədə, ərizəçi soyğunçuluq barədə etiraf ifadələri vermişdir. Növbəti gün, 16 dekabr 1998-ci ildə müstəntiq ərizəçini müdafiəçi ilə təmin etmədən dindirilməni davam etdirmişdir. Dindirilmə daha bir etiraf, bu dəfə bir sıra cinayətlərin, o cümlədən, qətl, insan oğurluğu, soyğunçuluq və qanunsuz silah saxlanması barədə etiraf nəticələnmişdir. Ərizəçi təsdiq edir ki, dindirilmədən əvvəl o, təkrarən hüquqi yardım barədə vəsatət bildirmişdi. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, Rusiya Federasiyası Hökuməti ərizəçinin təsdiqini şərh etməmişdir. O, yalnız qeyd etmişdir ki, ərizəçi birincisi 17 dekabr 1998-ci ildə keçirilən sonrakı istintaq hərəkətləri ərzində hüquqi yardımdan imtina etmişdir. Bundan başqa, Avropa Məhkəməsi qeyd etmişdir ki, hüquqi yardımın olmaması barədə ərizəçinin şikayətinin mahiyyətinin qiymətləndirilməsi üçün o, cavabdeh-dövlətdən 30 dekabr 1998-ci ilə qədər keçirilmiş bütün istintaq protokollarının surətlərini tələb etmişdir. Rusiya Federasiyası Hökuməti səbəb göstərmədən 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə tərtib edilmiş dindirilmə protokollarının surətlərini təqdim etməmişdir. Belə şəraitdə, Avropa Məhkəməsi güman edir ki, Rusiya Federasiyası Hökumətinin davranışından nəticələr çıxarmaq olar və müəyyən edilmiş hesab etmək olar ki, ərizəçi istintaq orqanlarına ifadə verərkən, vəkil yardımından istifadə etmək imkanına malik olmamışdı.

(β) Müdafiə hüququnun məhdudlaşdırılması əsaslı idimi. Vəkil yardımı hüququndan imtina

76. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, ərizəçinin vəkil yardımından istifadə hüququnun təmin edilməməsinin əsaslandırılması təqdim olunmamışdır. Rusiya Federasiyası Hökuməti həmçinin təsdiq etməmişlər ki, ərizəçinin vəkil yardımından istifadə hüququ qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən qadağan edilmiş və ya məhdudlaşdırılmışdır. Lakin Avropa Məhkəməsinə təqdim etdikləri öz materiallarında Rusiya Federasiyası Hökuməti, öz mülahizələrinə görə, istintaq orqanlarını ərizəçini hüquqi yardımla təmin etmək vəzifələrindən azad edən əsasları xatırlatmışlar. Xüsusən, onlar qeyd etmişlər ki, ən azı 15 dekabr 1998-ci il dindirmələrinə qədər ərizəçiyə özünə qarşı şahidlik etməməklə bağlı onun konstitusiyaya hüquqları izah olunmuşdu. Rusiya Federasiyası Hakimiyyəti təsdiq edir ki, 15 və 16 dekabr 1998-ci il tarixli dindirmələr ərzində ərizəçinin etiraf ifadələri vermək qərarı onun müdafiə hüququndan güman edilən imtinasını təşkil edir.

77. Bu mənada, Avropa məhkəməsi xatırladır ki, Konvensiyanın 6-cı Maddəsi nə hərfi nə də ruhu şəxsə ədalətli məhkəmə araşdırması təminatlarından istifadədən bilavasitə və ya dolayısı ilə könüllü imtina etməsinə mane olmur (bax: «Kvyatkovskaya İtalyaya qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 30 noyabr 2000-ci il tarixli Qərarı). Lakin, konvensiya məqsədləri üçün həqiqi olmaqdan ötrü, hüquqlardan imtina ikimənalı şəkildə müəyyən edilməməli və ən azı onun mənası ilə uyğun təminatlar ilə müşayiət olunmalıdır (bax: «Seydoviç İtalyaya qarşı» iş üzrə Böyük Palatanın Qərarı). Hüquqdan həyata keçirilən imtina nəinki könüllü olmalı, lakin həm də düşünülmüş şəkildə və məntiqli olmalıdır. Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan vacib hüquqlardan təqsirləndirilən şəxsin imtinası barədə təsdiqləmə onun davranışı ilə bağlıdır, bu, o şərtlə yolveriləndir ki, o, öz davranışının nəticələrini məntiqi cəhətdən əvvəlcədən dərk etməsi təsdiq edilmiş olsun (bax: «Talat Tunç Türkiyəyə qarşı» iş üzrə Avropa Məhkəməsinin 27 mart 2007-ci il tarixli Qərarı).

78. Avropa Məhkəməsi hesab edir ki, ədalətli məhkəmə araşdırması anlayışını yaradan və Konvensiyanın 6-cı maddəsindəki təminatların səmərəliliyini təmin edən əsas hüquqların sırasına daxil olan müdafiə hüququ düşünülmüş və məntiqli imtinanın xüsusi müdafiə standartını tələb edən hüquqların vacib nümunəsi hesab edilir. Onu da istisna etmək olmaz ki, onun hüquqlarının izah olunmasından sonra, təqsirləndirilən şəxs sərbəst şəkildə öz hüquqlarından imtina edə və dindirilmə zamanı ifadələr verə bilər. Lakin Avropa Məhkəməsi inadla qeyd edir ki, vəkilin təyin edilməsi barədə təqsirləndirilən şəxs vəsatət qaldırdıqda, əlavə təminatlar tələb olunur, belə ki, təqsirləndirilən şəxs vəkilə malik olmadıqda, o, öz hüquqları barədə daha az dərəcədə məlumatlandırılmış olur və beləliklə, onlara riayət olunması ehtimalı da az ehtimal olunandır.

79. Hazırkı işin faktlarına müraciət edərək, Avropa məhkəməsi bununla razılaşa bilməz ki, müstəntiqin suallarına cavab verərkən, ərizəçi 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə keçirilən dindirilmələr zamanı özünün hüquqi təmsilçilik hüququndan bilərəkdən, açıq-aşkar və birmənalı olaraq imtina etmişdir. Avropa Məhkəməsi hər şeydən əvvəl «Salduz Türkiyəyə qarşı» İş üzrə Böyük palatanın Qərarında çıxarmış olduğu öz nəticəsini xatırladaraq bildirmişdir ki, **ərizəçiyə onun susmaq hüququnun aydınlaşdırılması və onun hüquqlarının ifadə olunduğu formulyarın imzalanması faktı özü-özlüyündə hər hansı nəticələr çıxarmağa əsas vermir.** İstintaq orqanlarının təqsirləndirilən şəxsin ifadə verməkdən imtina etmək hüquqları barədə xəbərdarlığı hüquqların minimal tanınması sayılır və onun tətbiqi ona qanunla verilmiş hüquqlar ilə təqsirləndirilən şəxsin tanış olmasının minimal məqsədlərinə cavab verir. Avropa Məhkəməsinin fikrinə əsasən, təqsirləndirilən şəxs dindirilmə zamanı özünün vəkil yardımını hüququna istinad etdikdə, onun həmin hüquqdan imtinası, hətta onun hüquqları ona başa saldıqda belə, polis orqanı tərəfindən təşkil edilmiş əlavə dindirilmə zamanı yalnız onun verdiyi ifadələr əsasında etibarlı hesab edilə bilməz. Bundan əlavə, Avropa Məhkəməsi güman edir ki, istintaq hərəkətlərində yalnız vəkilin iştirakı ilə iştirak etməsini ifadə etmiş təqsirləndirilən şəxs, həmçinin

hazırki işdəki ərizəçi, müdafiəçi ona təqdim olunmayana qədər, əgər təqsirləndirilən şəxsin özü polis və ya prokuror ilə əlavə əlaqələr, müsahibələr təşəbbüsü ilə çıxış etməmişdirsə, əlavə dindirilmələrə məruz qalmamalıdır.

80. Avropa Məhkəməsi tərəflərin ifadələri və ona təqdim edilmiş materiallar əsasında aşkar edir ki, 15 və 16 dekabr 1998-ci il tarixli dindirilmələr hökumətin təşəbbüsü ilə keçirilmişdir. Vəkil olmadan milisin ərizəçinin dindirilməsinə başlaması ərizəçinin təklifi və ya onun xahişi ilə həyata keçirilməmişdi. Həmin dindirilmələr zamanı ərizəçinin öz təşəbbüsü ilə etiraf ifadələri verməsi barədə məlumatlar mövcud deyildir. Bundan əlavə, Avropa Məhkəməsi bir imkanı da istisna etmir ki, adekvat reaksiya olmadan vəkil yardımı barədə vəsatətin qoyulması zamanı ərizəçi, cinayət işinin materiallarına əsasən, əvvəllər milis ilə rastlaşmamışdır və dindirilmənin dayandırılması üçün təyin tələb olunduğunu anlamamışdı. Avropa məhkəməsi nəzərə alın ki, ərizəçi vəkilin yardımı və ya dəstəyi ilə ən yaxşı seçimi etmək üçün kifayət qədər biliklərə, təcrübəyə və ya hətta səbrə malik olmaya bilərdi. Bu da mümkündür ki, o, etirafın (həqiqətə uyğun olan və ya olmayan) dindirilmənin dayandırılmasının yeganə yolu olmasını güman edərək hüquqi yardım olmadan əlavə dindirilməyə qarşı etiraz etməmişdi. Hüquqi yardımın olmadığını nəzərə alaraq, Avropa Məhkəməsi onu da az ehtimal olunan hesab edir ki, ərizəçi bir sıra xüsusi ağır cinayətlərin törədilməsi barədə cinayət işində vəkil olmadan onun dindirilməsinin davam etdirilməsinin nəticələrini məntiqi şəkildə qiymətləndirə bilmişdi. Avropa Məhkəməsi, beləliklə, vəkilin iştirakı olmadan ərizəçi tərəfindən verilmiş etiraf ifadələrində onun öz hüquqlarından həqiqi imtinasının sübutu aşkar etməmişdir.

(γ) Məhdudiyyətlərin cinayət araşdırmasının ümumi ədalətliliyinə təsiri

81. Ərizəçinin vəkil yardımı hüququnun məhdudlaşdırılmasının əsassız olduğunu müəyyən edərək, Avropa Məhkəməsi, prinsip etibarını ilə, ərizəçiyə qarşı cinayət araşdırmasının ümumi ədalətliliyi üçün məhdudiyyətlərin nəticələrinə əlavə olaraq baxılmasına ehtiyac duymur, belə ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsində qeyd olunan ədalətlilik ifadəsinin özü tələb edir ki, təqsirləndirilən şəxs, əgər vəkil yardımı hüququnun məhdudlaşdırılması üzrlü səbəblər əsasında müstəsna olaraq müəyyən edilməmişdirsə, polis dindirmələrinin ilkin mərhələsində vəkilin yardımından istifadə edə bilər.

Lakin Avropa Məhkəməsi Rusiya Federasiyası hökuməti tərəfindən irəli sürülən ərizəçinin müdafiə hüququnun pozulması ilə bağlı məruz qaldığı ziyanın təbiəti ilə sıx bağlı məsələyə aidiyyəti olan aşağıdakı dəlilləri araşdırmağı zəruri hesab edir. Məsələn, Rusiya Federasiyası hökuməti müxtəlif təhqiqatların protokollarının çıxarışlarına istinad edərək təsdiq edir ki, **hər bir təhqiqat, 16 dekabr 1998-ci ildən sonra olan hər bir istintaq zamanı ərizəçiyə təyin olunmuş vəkilin köməyindən istifadə etməyi məsləhət görür. Lakin ərizəçi bir çox istintaqlar zamanı hüquqi xidmətlərdən imtina etmişdir.** Rusiya Federasiyası hökuməti 17 dekabr 1998-ci ildə ərizəçinin vəkilə olan hüququndan tam imtina etməsi və prokurorluq orqanları

tərəfindən keçirilən təhqiqatda iştirak etməyə hazır olduğunu göstərməsi faktına müəyyən əhəmiyyət vermişdir. Bu təhqiqat zamanı ərizəçi hal şahidlərinin yanında özünün əvvəlki 15 və 16 dekabr 1998-ci il tarixlərində verdiyi ifadələrini təsdiq etmişdir. Belə qənaətə gəlmək olar ki, Rusiya Federasiyası hökumətinin mülahizəsinə görə, ərizəçinin öz ifadələrini könüllü surətdə təsdiq etməsi, əvvəlki iki istintaqda yol verilmiş bütün güman edilən çatışmazlıqları aradan qaldırır.

82. Bununla əlaqədar olaraq Avropa Məhkəməsi qeyd edir və tərəflər bunu mübahisələndirmirlər ki, 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə keçirilmiş ilk istintaqlardan sonra ərizəçi ilkin təhqiqatlar zamanı bir çox istintaqlarda hüquqi xidmətdən imtina etmişdir. Bu fakt Rusiya Federasiyası hökuməti tərəfindən təqdim olunmuş protokollardan çıxarışlar ilə təsdiq olunur. Baxmayaraq ki, **ərizəçinin imtinalarının könüllü və şüurlu olduğunu təsdiq edən dəlillər yoxdur, Avropa hökuməti bunu başa düşə bilmir ki, niyə xalis formal təhqiqat hərəkətləri zamanı ərizəçi təyin olunmuş vəkilin xidmətlərindən istifadə etmiş, lakin müstəntiqin suallarına cavab verərkən adətən vəkilin köməyindən imtina etmişdir.** (Bax: hazırkı qərarın 11 və 14-cü paragraflarına). Avropa Məhkəməsi habelə vilayət məhkəməsinin ərizəçinin təqsirləndirilən şəxslərinin milis təcridxanasında saxlanılan zaman alınmış ifadələrinə aidiyyəti olan rəylərini də nəzərə alır. Məsələn, **Vilayət məhkəməsi göstərir ki, təqsirləndirilən şəxslərin hüquqi xidmətdən imtina etməsi könüllü sayıla bilməz, əslində isə onlar heç vaxt vəkilin xidmətindən istifadə edə bilməmişlər** (Bax: hazırkı qərarın 24-cü paragrafına).

83. Bundan başqa, Avropa Məhkəməsi ərizəçinin sonrakı istintaqlarda hansı ifadələri verdiyini müəyyən edə bilməmişdir, çünki Rusiya Federasiyası hökuməti 17 dekabr 1998-ci ildə keçirilmiş təhqiqat təcrübəsinin protokolundan savayı, istintaqların protokolunun tam mətnlərini təqdim etməmişdir. Avropa Məhkəməsinə qəribə gəlir ki, Rusiya Federasiyası hökuməti ərizəçinin şəxsən dediklərini və hüquqi xidmətlərdən imtina etməsi barədə öz əli ilə yazdığı qeydləri ehtiva edən istintaq protokollarından çıxarışları verməklə kifayətlənmişdir. Lakin Avropa Məhkəməsi sonrakı cinayət təhqiqatı zamanı ərizəçinin ifadələrinin dəqiq mövzusunı müəyyən etməyə zərurət görmür, çünki **Rusiya Federasiyası hökumətinin ərizəçinin vəkil olmadan 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə verdiyi etiraf ifadələrinin əhəmiyyətsiz olduğu barədə nəzərdə tutulan dəlillərini aşağıda göstərilən səbəblər üzündən rədd edir.**

84. Avropa Məhkəməsi, hər şeydən əvvəl, qeyd edir ki, cinayət hüququ –maddi və prosessual aspektlərdə – və cinayət təhqiqatı kifayət qədər mürəkkəb və texniki məsələdir və ərizəçi kimi yurisprudensiyada naşı adamlar üçün başa düşülməsi çox çətinidir. Bundan başqa, cinayət təhqiqatının hər bir mərhələsində elə qərarlar qəbul olunmalıdır ki, onların səhv olması düzəldilməsi mümkün olmayan zərər yetirə bilməsin. Belə qərarların nəticələrini qiymətləndirmək üçün qanunların və təcrübənin dürüst biliyinə malik olmaq lazımdır.

85. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, ərizəçi saxlanıldıqdan ilk iki gün ərzində 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə vəkil olmadan xüsusilə ağır və ciddi cinayətlər də daxil

olmaqla, cinayət fəaliyyəti haqqında, özünə və digərlərinə qarşı ifadələr vermişdir. Avropa Məhkəməsi belə qərara gəlir ki, hüquqi xidmətdən məhrum olmuş ərizəçi etiraf haqqında qərarının onun üçün hansı nəticələr törədə biləcəyini düzgün qiymətləndirə bilməzdi (Bax: hazırkı qərarın 80-ci paraqrafına). Ərizəçini hüquqi məsləhətlə və texniki yolların göstərilməsi ilə təmin edə bilən vəkilin olmaması üzündən o, cinayət-prosessual qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hüquqlarından şüurlu surətdə istifadə edə bilməzdi.

86. Bundan başqa, onun vəziyyətini bir fakt də ağırlaşdırırdı ki, ərizəçi istintaqı psixoloji cəhətdən zor tətbiq etməklə apara bilən milis və prokuror işçiləri ilə əhatə olunmuşdu. Bu yollarla onlar təqsirləndirilən şəxsdən informasiyanın alınmasını asanlaşdırır və hətta tezlaşdırirlər. Rusiya Federasiyası hökuməti ərizəçinin saxlandığı ilk günlərdə ittiham tərəfini möhkəmləndirmək üçün sübutların əldə edilməsini sürətləndirmək məqsədilə gərgin istintaqlar tətbiq etdiyini mübahisələndirmirdi. Avropa Məhkəməsi belə bir faktı qiymətləndirməyə bilməzdi ki, quldurluqda mühakimə edilmiş təqsirləndirilən şəxs milisdə istintaqa məruz qaldığı vaxt digər cinayətlərin törədilməsində də təqsirkar olduğunu boynuna qoymuşlar və o bunu sonrakı istintaqlarda etiraf etmişdir.

87. Belə vəziyyətdə Avropa Məhkəməsinə qərribə gəlmir ki, ərizəçi 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə etiraf etdiyi gündən sonrakı 17 dekabr 1998-ci ildə heç bir hüquqi məsləhətdən və ya vəkilin xidmətindən istifadə etmədiyinə görə öz sözlərini təsdiq etmişdir. Avropa Məhkəməsi belə bir faktı da nəzərə alır ki, iki gün ərzində gərgin istintaqa məruz qalmış ərizəçi qeyri-sabit vəziyyətdə asanlıqla 17 dekabr 1998-ci ildə keçirilən təhqiqat eksperimentində etirafını təsdiqləməyə təhrik edilə bilərdi. Avropa Məhkəməsi etiraf edir ki, müstəntiqin suallarına cavab verməklə ərizəçi başa düşə bilərdi ki, o öz təqsirini etiraf etməklə bağlılaşmaz səhvə yol vermişdir və bu, onu çox ciddi ləkələyə bilər, bu yolla o əlavə istintaqa razılıq vermişdir.

88. Bununla əlaqədar olaraq Avropa Məhkəməsi belə bir faktı da nəzərdən qaçırmır ki, ərizəçi vəkillə təmin edildikdən sonra onun hüzurunda istintaq olunmuş və ərizəçi 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə verdiyi ifadədən imtina etmişdir (Bax: hazırkı qərarın 16-cı paraqrafına). O habelə milisdə habelə birinci və kassasiya instansiyaları məhkəmələrində də öz ifadələrindən imtina etmişdir.

89. Lakin Avropa Məhkəməsi tərəfindən aşağıdakı halların qiymətləndirilməsi daha vacibdir, belə ki, Rusiya Federasiyası hökuməti belə bir dəlil gətirmişdir ki, ərizəçini 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə etiraf etdiyi cinayətlərdə təqsirləndirildiyi halda, Sverdlovsk vilayət məhkəməsi ərizəçinin vəkil olmadan 16 dekabr 1998-ci ildən sonra verdiyi ifadələri dəlillər siyahısından çıxarmışdır və müəyyən etmişdir ki, onun müdafiə hüququ pozulmuşdur. Ali Məhkəmə şikayətə baxarkən Vilayət Məhkəməsinin qərarını qüvvədə saxlamışdır. Avropa Məhkəməsi bunu da vacib hesab edir ki, vilayət məhkəməsi dəlillər kimi digər təqsirləndirilən şəxslərin də ifadələrini sübut qismində tanımaqdan imtina etmişdir, güman edərək ki, onların «informasiyanın sızılması təhlükəsi» bəhanəsi ilə hüquqi xidmətdən imtina etməsini

könüllü imtina kimi qiymətləndirmək olmaz. (Bax: hazırkı qərarın 24-cü paraqrafına). Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, ölkənin məhkəmələri ərizəçinin öz ifadələrini sonrakı istintaq hərəkətləri zamanı təsdiq etməsi faktından nəticələr çıxarmaq fikrində deyillər

90. Eyni zamanda. Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, ərizəçinin 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə milis təcridxanasında verdiyi ifadələrin yolverilməz kimi etiraf etsə də, vilayət məhkəməsi, sonradan isə Ali Məhkəmə şikayətə baxarkən özləri bu ifadələrin dəqiqliyini inkar etdiklərinə baxmayaraq, onun təqsirinin təsdiqi zamanı bu ifadələrdən istifadə etmişlər. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə verdiyi ifadələr onun məhkum edilməsi üçün yeganə dəlil olmadığına baxmayaraq, onlar məhkumun müdafiəsi üçün böyük əhəmiyyətə malik idilər və onun təqsirli bilinməsi üçün əhəmiyyətli element sayılırdılar. Buna müvafiq olaraq Avropa Məhkəməsi belə qənaətə gəlir ki, ərizəçinin müdafiədən məhrum edilməsi ona pis təsir göstərmişdir, çünki 15 və 16 dekabr 1998-ci ildə verdiyi ifadələr onun məhkum edilməsi üçün istifadə olunmuşdur. Beləliklə, Rusiya Federasiyası hökumətinin milis təcridxanasında saxlanılan ilk iki gün ərzində buraxılmış çatışmazlıqların çox da əhəmiyyətli olmaması barədə gətirdiyi dəlillər rədd edilməlidir.

(a) Xülasə

91. Nəticədə Avropa Məhkəməsi belə qərara gəlir ki, milis şöbəsində keçirilən ilk istintaq günlərində ərizəçiyə hüquqi yardımın göstərilməməsi onun müdafiə hüququna toxunmuş, məhkəmə araşdırmasına və tərəflərin bərabərlik prinsiplərinə mənfi təsir göstərmişdir.

92. İrəlidə ərz edilənləri nəzərə alaraq Avropa Məhkəməsi qərara gəlir ki, **bu işdə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 3-cü bəndinin «s» yarımbəndi və 6-cı maddənin 1-ci bəndinin müddəaları əlaqəli surətdə pozulmuşdur.**

(b) Məhkəmə araşdırması zamanı hüquqi yardımın səmərəsizliyi və kassasiya instansiyasında hüquqi yardımın olmaması

93. Bundan başqa, tərəflər təyin edilmiş vəkil Y.-nın öz işini effektiv yerinə yetirib-yetirmədiyi və kassasiya mərhələsində ərizəçinin vəkilin köməyindən istifadə edə bilib-bilmədiyi barədə razılığa gələ bilmədilər. Bununla əlaqədar olaraq, Avropa Məhkəməsi özünün əvvəlki nəticəsini yada salır ki, ərizəçiyə qarşı cinayət araşdırılması zamanı milis istintaqı aparılarkən ilkin mərhələlərdə hüquqi yardımın olmaması üzündən ədalət pozulmuşdur. **Avropa Məhkəməsi habelə belə güman edir ki, araşdırmanın məhkəmədən əvvəlki mərhələsində lazımi prosedurların pozulması elə bir hal almışdı ki, nə sonradan vəkilin verilməsi ilə təmin edilmiş effektiv kömək, nə də sonrakı araşdırmanın çəkişmə xarakteri alması onun milis təcridxanasında saxlandığı dövrdə baş verən çatışmazlıqları aradan qaldıra bilməzdi, çünki o vaxt onun verdiyi ifadələr onun özünə qarşı istifadə olunmuşdu.**

II. KONVENSIYANIN DİGƏR GÜMAN EDİLƏN POZULMALARI

94. Ərizəçi Konvensiyanın 5-ci maddəsinə, 6-cı maddəsinin 1–3-cü bəndlərinə və 13 maddəsinə istinad edərək, şikayətlənirdi ki, qanunsuz olaraq saxlanılmış və dustaq

edilmiş, saxlanıldıqdan dərhal sonra məhkəməyə gətirilməmiş, dustaq edilməsi barədə effektiv şikayət verə bilməmiş, birinci instansiya məhkəməsi onun işinə baxmaq üçün kifayət qədər ixtisas səviyyəsinə malik olmamış, hakimlər faktları düzgün qiymətləndirməmiş və düzgün nəticələr çıxarmamış, ona irəli sürülmüş ittiham barədə yalnız 30 dekabr 1998-ci ildə bilmiş və birinci instansiya məhkəməsi onun tərəfindən və zərərçəkən Lo. tərəfindən olan bir çox şahidləri dinləməmişdir.

95. Ona təqdim edilmiş materialları nəzərə alaraq Avropa Məhkəməsi belə nəticəyə gəlir ki, dəlillər Konvensiya və ona edilən protokollarla nəzərdə tutulmuş hüquq və azadlıqların pozulmasını sübut etmir. Buradan belə qənaətə gəlmək olar ki, şikayətin bu hissəsi əsassızdır və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3 və 4-cü bəndlərinə əsasın rədd edilməlidir.

III. KONVENSIYANIN 41-ci MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

96. Konvensiyanın 41-ci maddəsi nəzərdə tutur:

«Əgər Məhkəmə bəyan edir ki, Konvensiya və ya onun Protokolları pozulmuşdur, lakin Ali Razılaşan Tərəflərin daxili hüququ bu pozuntunun yalnız qismən aradan qaldırılmasına yol verir, zərurət yarandıqda, Məhkəmə ədalətli kompensasiyanı zərərçəkmiş tərəfə verilməsini qərara alır. «

IV. ZƏRƏR

97. Ərizəçi mənəvi ziyan üçün kompensasiyanın verilməsini tələb etmiş, onun məbləğini Avropa Məhkəməsinin mülahizəsinə vermişdir. O, habelə Avropa Məhkəməsinin onun işinə bir də baxmasını xahiş etmişdir.

99. Avropa Məhkəməsi, hər şeydən əvvəl, qeyd edir ki, hazırki işdə o Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 3-cü bəndinin «c» yarım-bəndinin, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi ilə qarşılıqlı əlaqədə pozulmasını müəyyən etmişdir. Bir halda ki, ərizəçinin tələbi bu pozuntunun müəyyən edilməsinə aiddir, Avropa Məhkəməsi xatırladır ki, əgər ərizəçi Konvensiyanın 6-cı maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozulması ilə məhkum edilmişsə, o imkan daxilində, həmin müddəaların pozulmadığı hallarda olduğu vəziyyətə qoyulmalıdır, və bunun əvəzinin verilməsinin ən məqsədəuyğun forması həmin işə yenidən baxılması, yaxud belə tələb olduğu təqdirdə onun araşdırılmasına yenidən başlamaq ola bilər. Bununla əlaqədar olaraq Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, Rusiyanın Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 413-cü maddəsində nəzərdə tutulur ki, cinayət işi üzrə təhqiqatın yenidən başlanması İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Konvensiyanın pozulması müəyyən edildiyi hallarda başlanıla bilər (Bax: hazırki qərarın 38 paragrafına).

100. Ərizəçinin mənəvi ziyan üçün kompensasiyanın verilməsi barədə tələblərə gəldikdə isə Avropa Məhkəməsi bu işdə bir sıra pozuntuların olduğunu müəyyən etmişdir. Belə hallarda Avropa Məhkəməsi güman edir ki, ərizəçinin çəkdiyi əzablar və iztirablar yalnız Konvensiyanın pozulduğunu müəyyən etməklə kifayətlənməməlidir. Göstərilən şəraiti ədalətli əsaslarla qiymətləndirərək Avropa Məhkəməsi ərizəçiyə **mənəvi ziyanın kompensasiyası qismində 5 500 Avro** və həmin məbləğə hesablanan istənilən vergini təyin edir.

İrəlidə ərz edilənlərin əsasında Məhkəmə yekdilliklə:

- 1) etiraf edir ki, şikayəti cinayət araşdırılmasının hədsiz dərəcədə uzun çəkməsi, ilkin təhqiqat dövründə, məhkəmə araşdırması və kassasiya baxışı zamanı hüquqi təmsilçiliyin olmaması hissəsində qəbul olunan, qalan hissədə isə qəbul olunmayan sayır
- 2) Qərara alır ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi «ağlabatan müddət» tələbi hissəsində pozulmuşdur.
- 3) Qərara alır ki, milis istintaqının ilkin mərhələsində Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi və 3-cü bəndin «s» yarım bəndinin hüquqi yardımın olmaması hissəsi pozulmuşdur.
- 4) Qərara alır ki, ərizəçinin Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi və 3-cü bəndin «s» yarım bəndinin məhkəmə baxışında hüquqi yardımın effektiv olmaması və kassasiya mərhələsində hüquqi təmsilçiliyin olmaması hissəsi barədə verdiyi şikayətə ayrıca baxmaq zərurəti yoxdur.
- 5) Qərara alır ki, (a) cavabverən-dövlət hakimiyyəti bu Qərar qüvvəyə mindikdən üç ay ərzində Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq ərizəçiyə mənəvi ziyanın kompensasiyası qismində ödəniləcək gün qüvvədə olan məzənnə ilə 5 500 (beş min beş yüz) Avro və həmin məbləğə hesablanan bütün vergiləri ödəməlidirlər.
- 6) Yuxarıda qeyd edilən üç aylıq müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənədək yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğin üzərinə Avropa Mərkəzi bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır

Syoren NİLSEN
Məhkəmə şöbəsinin Katibi

Xristos ROZAKİS
Məhkəmə Palatasının Sədri